

הרב מנחם גנג

בענין חמץ שעבר עליו הפסח

הרמב"ם פט"ז מהל' מאכלות אסורות ה"ט כתב וז"ל חמץ בפסח אע"פ שהוא מאיסורי תורה אינו בכללות אלו לפי שאין התערוכת אסורה לעולם שהרי לאחר הפסח תהיה כל התערוכת מותרת כמו שביארנו לפיכך אסור בכל שהוא בין במינו בין שלא במינו, עכ"ל. והוא כדברי רבא בגמ' פסחים דף ל' ע"א דחמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור בכל שהוא. והרמב"ם כתב דהטעם הוא משום דחמץ הוא דבר שיש לו מתירין. והנה עצם דברי הרמב"ם תמוהין דכיון דקיי"ל כר"ש דחמץ אחר הפסח אסור בהנאה א"כ אין חמץ דבר שיש לו היתר כיון שיהא אסור אף אחר הפסח, ומה דתערוכת חמץ מותר אחר הפסח הוא גם מדיני ביטול. ועיין בזה בחידושי ר' אריה ליב סימן י' שכתב לתרץ, דהרמב"ם סבר דחמץ אחר הפסח אינו המשכת איסור חמץ אלא איסור חרש משום קנס ולכן האיסור חמץ יש לו מתירין, ומה דאסור מדרבנן אחר הפסח אינו איסור חמץ מדרבנן אלא איסור חרש משום קנס, ולכן חשיב זה דבר שיש לו מתירין.

והנה בהך שאלה אי חמץ שעבר עליו הפסח דאסור מדרבנן לר"ש אי הוי איסור חרש משום קנס או דהוי המשכת האיסור חמץ והוי איסור חמץ, נראה להוכיח כצד אחר מדברי התוס', דעיין במשנה (דף י:) דתנן וחכ"א לא ברק אור י"ד יבדוק בי"ד לא ברק בי"ד יבדוק בתוך המועד לא ברק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד. וברש"י כתב בתוך המועד בשעה ששית שהוא מועד הביעור. לאחר המועד – משש שעות ולמעלה עד שתחשך. ועיי"ש בתוס' ד"ה ואם לא ברק בתוך המועד וז"ל פי' הקונטרס בשעה ששית וקשה דלרב יהודה קרי ליה שעת הביעור ולמה שינה לשונו, אלא בתוך המועד היינו מתחלת שבע עד סוף הפסח ולאחר המועד יבדוק כרי שלא יתערב לו חמץ של איסור בשל היתר ויאכלו ורש"י לא רצה לפרש כן מפני שפירש במשנה דבורקים שלא יעבור בבל יראה, עכ"ל. הרי דהתוס' פירשו שבורקים אחר המועד היינו אחר פסח, ולכאורה חיוב הבדיקה הוא משום חמץ שעבר עליו הפסח, וזה פשוט דחיוב בדיקה חל רק לגבי איסור חמץ, דבשאר איסורים אין חיוב בדיקה, וכמו שביארו התוס' בריש פסחים למה תיקנו חיוב בדיקה דוקא לגבי איסור חמץ, ומוכת דלהתוס' חמץ שעבר עליו הפסח הוא איסור חמץ מדרבנן. אלא דלרש"י אין חיוב בדיקה אחר הפסח משום דכל חיוב בדיקה תיקנו משום שלא יעבור בבל יראה וזה לא שייך אחר הפסח א"כ לדידיה אין הוכחה דחמץ אחר הפסח הוא איסור חרש ריכול להיות דהוא איסור חמץ אלא דאין חיוב

בדיקה כיון שאינו עובר או על בל יראה.

ולכאורה נ"מ בזה הוא אי חמץ שעבר עליו הפסח חשיב כאיסור דרבנן שעיקרו מן התורה, דאי הוי איסור חרש וקנס לבר א"כ אין לו עיקר מן התורה אבל אי נימא דגדר האיסור מדרבנן הוא איסור חמץ א"כ איסור חמץ הוי עיקרו מה"ת, ונ"מ בזה לענין מבטלין איסור לכתחילה דאנן קיי"ל דאיסור דרבנן יכולין להוסיף לבטלו לכתחילה אם כבר נתערב, אבל תוס' בביצה (דף ד' ע"ב ד"ה רתנן) כתבו דזהו דוקא אם אין עיקרו מן התורה ולכן אין מבטלין תורמה דרבנן לכתחילה דאף דהוי דרבנן אבל עיקר תרומה יש בתורה. ועוד נ"מ בכלי חרס שבלע טעם חמץ שעבר עליו הפסח, דבאיסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה אנו סומכין על שיטת העיסור להגעילו ג' פעמים, אבל אי עיקרו מה"ת אף דהוי רק דרבנן אין להגעילו דאין הגעלה לכלי חרס.

והנה הטור אור"ח סי' תמ"ז כתב שחמץ שעבר עליו הפסח בטל אחר הפסח בין במינו בין שלא במינו בששים כשאר איסורים דרבנן, אבל המג"א חלק עליו וכתב דבטל ברוב שלא רצו לאסור ההיתר דלא קנסו אלא חמץ בעיניה אבל לא כשנתערב, והחיי אדם פסק דהמיקל לא הפסיד. ולכאורה אי נימא דחמץ שעבר עליו הפסח הוי איסור חמץ אין להקל שיהא בטל בפחות מששים דלא גרע משאר איסורים דרבנן אבל אי נימא דאינו איסור חמץ אלא קנס בעלמא כיון דעבר על איסור בל יראה, יש לומר דקנסו רק בעין אבל לא כשנתערב ולכן להמג"א צריך לומר דחמץ שעבר עליו הפסח הוא קנס בעלמא ואין עליו שם חמץ.

עיין בנו"ב אור"ח סי' כ' שדן בשאלה במי שלא מכר חמץ ומת באמצע הפסח אם יורשיו חייבין לבער החמץ ואם לא בערו את החמץ אם אסור החמץ לאחר הפסח. וכתב הנו"ב דאין חיוב על היורשין לבער החמץ בפסח דכיון דהוא אסור בהנאה אין לו דין ממון ולכן לא חל ירושה עליו והוי כחמץ של הפקר דאין חיוב על אף אחד לבערו. וכתב דאף לאחר הפסח מותר בהנאה דכיון דחמץ שעבר עליו הפסח הוא קנס הרי בפסח עצמו שהוא אסור בהנאה מדאורייתא לא צריכין לקנס והקנס אינו חל עד אחר הפסח וא"כ כיון שכבר מת מי שעבר על איסור בל יראה אין מקום לקנס והחמץ מותר אחר הפסח. והנה עיין בחיי אדם (שהביא מח"י) שפסק בגר שלא מכר חמצו ומת בפסח שהחמץ אסור בהנאה אף לאחר הפסח, הרי רזה דלא כפסק הנו"ב.

ואשר נראה דמח' הנו"ב והחיי אדם תלוי ביסור איסור חמץ שעבר עליו הפסח, דאי הוי איסור חמץ והמשכת האיסור חמץ הרי לכאורה אין תלוי דוקא בזמן של אחר הפסח רק דקנס הוא שאין היתר לחפצא דחמץ שעבר עליו הפסח, וממילא אף בפסח כבר חמץ זה אין לו היתר ואסור בתורת חמץ לעולם וזהו דסברו החיי

אדם והח"י. אבל הנו"ב סבר דהוא קנס חדש ואינו המשכת האיסור חמץ בפסח ער לאחר הפסח, אבל קנס על הגברא, ולכן חלות הקנס הוא דוקא אחר הפסח, דבפסח עצמו לא צרכינן לקנס כיון דאסור מדינא.

והנה עיין בשו"ת זכר יצחק סימן ח' שכתב דבפאבריקען שרוב המניות שייכים לנכרים והמיעוט לישראל אף שלא מכרו חמצם מותר לאחר הפסח ואין בו משום איסור חמץ שעבר עליו הפסח כיון דהרוב שייך לנכרי הוי תערובת חמץ שמוותר אחר הפסח. והנה המוכח מדבריו דסבר דמה דתערובת חמץ מותר אחר הפסח אינו משום דהקילו בביטול ובטל אף ברוב, אלא דבמקום תערובת לא קנסו בכרי שלא להפסיד את ההיתר [וכעין דינא דבאיסור דרבנן אם נתערב מותר להוסיף עליו ולבטלו ושמעתי ממו"ר מרן הגרי"ד סולוביציק זצ"ל דביאור הדין אינו דנחשב לתחילת התערובת שאפילו במקום שהרוב הוא איסור ורק המיעוט היתר מותר להוסיף עליו ולבטלו, אלא דהתירו לבטל איסור לכתחילה, באיסור דרבנן, במקום שיש הפסד ההיתר] דפשוט דלענין ביטול לא חשיב כאן תערובת שהרי בשותפות כל אחד שותף בכל משהו ומשהו ואין כאן תערובת של חפצא אחר בשני - אלא דנראה דהוי דין בקנס דלא קנסינן במקום שנתערב גם היתר.

ושאלתי את מו"ר מרן הגרי"ד זצ"ל בענין זה ואמר לי שכראי ר' איצלה לסמוך עליו, ושמעתי גם להלכה שכן היה פוסק הגר"א קוטלר זצ"ל דבמקום שותפות שהרוב שייך לנכרי והמיעוט לישראל אין בו משום חמץ שעבר עליו הפסח.